

DUNYONING TURLI XIL MAMLAKATLARIDA INKLYUZIV
TA'LIMNING SHAKLLANISHI

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim kafedrasi o'quvchisi

Usmanova Xadicha Bahodir qizi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

Special pedagogy fakulteti talabasi

Abduxoshimova Zuxra Davronjon qizi

Abdukhoshimovazukhra@gmail.com

+998978826362

Annotatsiya: Ushbu maqolada dunyodagi turli xil mamlakatlardagi inklyuziv ta'limga bo'lgan munosabatlar, inklyuziv ta'lim muhiti, inklyuziv ta'lim qatnashchilari va mamlakatlari o'rtasidagi farqlar haqida fikrlar boradi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, integratsiya, inklyuziya, pedagogika, ta'lim, maktab, sinf.

Аннотация: В статье обсуждается отношение к инклюзивному образованию в разных странах мира, среда инклюзивного образования и различия между участниками инклюзивного образования и странами.

Ключевые слова: инклюзивное образование, интеграция, включение, педагогика, образование, школа, класс.

Annotation: This article discusses attitudes towards inclusive education in different countries around the world, the inclusive education environment, and differences between inclusive education participants and countries.

Key words: inclusive education, integration, inclusion, pedagogy, education, school, classroom.

Inklyuziya va integratsiya o'quv tizimlarida o'quvchilarning muvaffaqiyatli ta'lim olishi uchun muhim tushunchalardir, lekin ularning ma'nosi va amalga

oshirish usullari bir-biridan farq qiladi. Inklyuziya - bu, barcha o'quvchilarning, shu jumladan masofaviy va jismoniy chegaralar bilan bo'lgan o'quvchilar, bir xil o'quv muhitida ta'lim olishi va qatnashishi uchun qoniqishli va samarali usullar bilan ta'minlashni maqsad qiladigan tizimdir. Inklyuziya tushunchasi, har bir o'quvchining o'zining potentsialini o'zlashtirish uchun mos keluvchi imkoniyatlarga ega bo'lishini ta'kidlaydi va turli xil zaruratlarga mos ravishda ta'lim olishini ta'minlaydi.

Integratsiya esa, o'quvchilarning turli xil zaruratlarga mos ravishda ta'lim olishi uchun ularni o'zaro aloqalarni o'zgartirmasdan mehnat vaqtini bir xil o'quv muhitida o'tkazishni ta'kidlaydigan tizimdir. Integratsiya tushunchasi, o'quvchilarning o'zlarini o'zlashtirishlari uchun zarur bo'lgan resurslarni taqdim etish va ularni qatnashishlari uchun qulay sharoitlar yaratishni ta'minlashni maqsad qiladi.

Inklyuziya va integratsiya tushunchalari o'quvchilarning muvaffaqiyatli ta'lim olishi uchun muhimdir, lekin ularning amalga oshirish usullari va maqsadlari farqli bo'lishi mumkin. Inklyuziya, barcha o'quvchilarning turli xil zaruratlarga mos ravishda ta'lim olishi va qatnashishi uchun samarali usullar bilan ta'minlashni maqsad qiladi, integratsiya esa, o'quvchilarning turli xil zaruratlarga mos ravishda ta'lim olishi uchun ularni o'zaro aloqalarni o'zgartirmasdan bir xil o'quv muhitida o'tkazishni ta'minlashni maqsad qiladi. Har ikki tushuncha ham o'quvchilarning muvaffaqiyatli ta'lim olishi uchun muhimdir va o'quv tizimlarida inkluziv va barqaror muhit yaratishni maqsad qiladi. Bugungi kunda ijtimoiy va ta'lim muhitida integratsiya va inklyuziv jarayonlarni o'rganishning terminologik bazasi xorijda ham, mamlakatimizda ham ancha chuqur ishlab chiqilgan.

Inklyuziv ta'lim bolalarga nisbatan har qanday kamsitishni istisno qiladigan, barcha insonlarga teng munosabatda bo'lishni ta'minlaydigan, ammo alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun alohida sharoit yaratadigan mafkuraga asoslanadi.

YUNESKO tomonidan o'tkazilgan so'rov natijalariga ko'ra (1989) dunyo davlatlarining, $\frac{3}{4}$ qismi (58 respondentdan 43) alohida ehtiyojli bolalar uchun inklyuziv ta'limni rivojlantirish zarurligini tan olishgan. Inklyuziya muammolarini o'rganish so'rovda ishtirok etgan barcha mamlakatlarning yarmidan ko'pida ilmiy izlanishlarning ustuvor yo'nalishlari sifatida qayd etilgan.

Inklyuziv ta'lim tamoyillari bo'yicha ish tajribasiga ega bo'lgan o'qituvchilarni ta'limga jalb qilishni quyidagi usullarini ishlab chiqadilar:

"sinfidagi boshqa bolalar singari" nogiron o'quvchilarni qabul qilish;
turli xil vazifalarni belgilab qo'ygan holda, ularni bir xil faoliyatga qo'shish;
talabalarni hamkorlikda o'qitish va muammolarni guruhli hal etishga jalb qilish;

faol strategiyalar - manipulyatsiyalar, o'yinlar, loyihalar, laborato-riyalar, dala tadqiqotlaridan foydalanish usullari.

Isroil: inklyuziya hamma uchun normadir

Qariyb 30 yildan beri Isroil qonunchiligiga ko'ra nogiron bolalar oddiy maktablarda o'qishadi. Maxsus tuzatish markazida bola alohida holatlarda yuboriladi. Ushbu mamlakatda inklyuziv ta'limning butun tizimi nogiron bolaga nafaqat davlat va uning ota-onasi, balki sinfdoshlari, do'stlari, ta'lim tashkilotlari xodimlari va ko'ngillilar tomonidan g'am- xo'rlik qiladigan tarzda tuzilgan. Isroil maktablarining asosiy maqsadi o'quvchining ta'limiy muvaffaqiyati sinfdoshlarining muvaffaqiyatlari bilan solishtirganda emas, balki o'z muvaffaqiyatlaridagi o'zgarishlar bilan belgilanadi.

Dasturning asosiy maqsadi - nogiron bolaga olti yoshdan boshlab umumta'lim maktabida o'qish uchun imkon qadar erta yoshdanoq maksimal darajada yordam berish. Tug'ilgandan boshlab, bolalar sog'lig'ining holatini muntazam tekshiruvdan o'tkazadi- lar, pediatriklar, psixiatrlar va klinik psixologlar, shuningdek nutqni rivojlantirish bo'yicha mutaxassislar ularning rivojlanishini kuzatadilar. Bola- lar tserebral falaji va Daun sindromli bo'lgan go'daklar bilan tug'ilishdan bir necha oy o'tgach, autizmli bolalar bilan 1 yoshdan 2 yoshgacha ishlashni boshlaydilar. Maktabdan bir yil oldin barcha bolalar bolalar bog'chalariga qatnaydilar va majburiy psixologik diagnostika qilinadi.

Tranzit sinf

Isroil maktablarida nogiron bolalar uchun mo'ljallangan (tayyorlov) "birinchi tranzit sinf" yoki intensiv tuzatish sinflari ishlaydi, shundan keyin bola ikkinchi sinfga kiradi yoki yana bir yil tranzit sinfida o'qiydi yoki maxsus maktabga

yuboriladi. Tranzit sinfda o'quvchilar soni 12 kishidan ko'p bo'lmaydi, har biri o'z imkoniyati doirasida o'rganadi va psixolog, defektolog va nutqni rivojlantirish bo'yicha mutaxassis yordamidan foydalanadi.

Umumta'lim maktabga borgan imkoniyati cheklangan bola uchun individual inklyuziya turi tanlanadi. U maxsus sinfda aralash darslarga qatnashishi mumkin (darslarning yarmi yordamchi bilan, yarmi boshqa o'quvchilar bilan), shuningdek, oddiy sinfda tyutor o'qituvchi hamroh- ligida yoki dam olish uchun qo'shimcha tanaffuslar bilan o'qishi mumkin. Bolalar yengil shakldagi dastur asosida ta'lim olishlari mumkin, juda murakkab bo'lgan ba'zi darslarga umuman kirmasligi mumkin.

Shuningdek, maktablarda nogironlik turlari bo'yicha bolalarni o'qitishning alternativ usullari taqdim etiladi - nutqsiz bolalar o'qituvchi bilan muloqot qilish uchun rasmlar yoki tasvirlardan foydalanadilar, eshitish qobiliyati past kishilar uchun vazifalar bosma shaklda tayyorlanadi va agar bola yoza olmasa, gadjetga o'z javoblarini aytib berish imkoniyati beriladi.

Italiya, Norvegiyada inklyuziyaning joriy etilishi

Italiyada ham, Norvegiyada ham qonuniy o'n yillik majburiy ta'lim belgilangan. Barcha o'quvchilar, shaxsiy va ijtimoiy sharoitlaridan qat'i nazar, 6 yoshdan 16 yoshgacha bo'lgan umumiy maktabga qatnashish huquqiga va majburiyatlariga egadirlar.

Aholisi 56 milliondan ziyod – Xitoyning kambag'al viloyatlaridan biri Anuyda bir sinov dasturi doirasida bolalarni faol o'rganishlarini ta'minlash uchun yangi o'qitish yo'llaridan foydalana boshlandi: bolalar kichik guruhlarda muntazam shug'ullanar, o'yin orqali o'rganar, mahalliy materiallardan yasalgan o'quv qurollaridan foydalanar edi. Yangi yonda- shuv mahalliy qo'mita tuzish orqali oilalar, o'qituvchilar, ma'muriyat va jamoatchilik orasida hamkorlikni chuqurlashtirdi. Har bir sinfga ikkitadan imkoniyati cheklangan bolani o'qish uchun kiritishga qaror qilindi.

Ko'pgina imkoniyati cheklangan bolalar erkin va diqqat markazida bola bo'lgan ta'lim tizimiga darhol jalb etilishi mumkin. Ayrim hollarda esa imkoniyati

cheklangan bolalarni umumta'lim muassasalariga tayyor- lashda mutaxassislar yordami talab qilinadi. "Biz haqimizda faqat biz orqali" tamoyili yosh bolalar bilan ishlashga ham taalluqli.

Pedagogikada "ijtimoiy integratsiya" atamasi dastlab AQShda paydo bo'lgan va asosan irqiy, etnik izchiliklarga, keyinchalik - emigrantlarning bolalariga nisbatan ishlatilgan va faqat so'nggi o'n yilliklarda bu atama Yevropa qit'asida qo'llanila boshlandi va nogironlarga nisbatan ishlatilgan.

Qo'shma Shtatlardagi davlat maktablarining ta'lim amaliyotiga integratsiya innovatsiyalarining kiritilishi bir qator qiyinchilik va muammolarni aniqlashga olib keldi. Ularning orasida eng muhimlaridan biri ommaviy maktab o'qituvchilarining kasbiy faoliyatning yangi turiga va qo'shimcha mas'uliyatga tayyor emasligi edi. O'sha davrda o'quv muhitida (80-yillar) olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchilar integratsiya uchun zarur shart-sharoitlarning yo'qligidan, bu ish uchun etarli darajada malakasizligidan shikoyat qiladilar va yangi sharoitlarda ularning kasbiy obro'si ko'pincha shubha ostiga olinardi. Shunga o'xshash qiyinchiliklar ta'limda integratsiya g'oyalarini amalga oshirishga qaratilgan Yevropa mamlakatlaridagi maktablar uchun juda xos edi.

19-asrning boshlarida AQSHda nogironligi bo'lgan ko'plab yoshlar mehribonlik uylariga yoki xayriya uylariga joylashtirildi. Badavlat ota-onalar ko'pincha nogiron bolalarini uyda qoldiradilar.

19-asrning o'rtalarida ko'plab "nogironlar uchun maktablar" ochilib, ularda nogironlar uchun individual ta'lim, keyinchalik esa kasb-hunar o'rgatish taklif etiladi. Dastlab bu o'quv yurtlarining aksariyati xususiy edi. Amerika fuqarolar urushidan keyin ochilgan ko'plab yangi muassasalar davlat tomonidan moliyalashtiriladigan davlat maktablari edi.

1832 da Perkins instituti, keyinchalik Perkins ko'zi ojizlar maktabi nomi bilan tanilgan, Amerika Qo'shma Shtatlaridagi birinchi ko'rlar maktabi Massachusetts shtatida ochilgan.

Amerika nogiron talabalarning hayoti va o'qishi uchun eng yaxshi sharoitlarga ega bo'lgan davlatlardan biridir. 1973 yilda mamlakatda Kasbiy

reabilitatsiya to'g'risida qonun qabul qilindi, unga muvofiq AQShning ish joylari va o'quv muassasalarida barcha odamlar uchun teng sharoitlar yaratilishi kerak edi, sog'lig'idan qat'iy nazar.

Ushbu qonunga va zamonaviy global tendentsiyalarga muvofiq, Amerika universitetlarining aksariyati nafaqat nogiron talabalarni o'qishga qabul qilishadi, balki ular uchun eng qulay sharoitlarni yaratadilar.

Masalan, talabalarga ular uchun mos, maxsus jihozlangan uy-joy, maxsus texnologiyalardan foydalangan holda o'qitish, alohida ehtiyojli talabalar uchun zarur bo'lgan boshqa xizmatlar va xizmatlar taklif etiladi.

Shuningdek, AQSh universitetlarida har bir talaba, sog'lig'i va tashxisidan qat'i nazar, talabalar jamoasining to'laqonli a'zosi kabi his qiladi. Bu erda cheklangan imkoniyatlar « hukm » emas, talabalar barcha kampus tadbirlarida, sport musobaqalarida va o'yin-kulgilarda faol ishtirok etadilar. Michigan universiteti, Michigan

Michigan universiteti AQShda birinchilardan bo'lib nogironligi bo'lgan talabalar bilan ishlash bo'yicha rasmiy idorani tashkil qildi. Bir necha o'n yillar davomida universitet davlat, milliy va hatto xalqaro darajadagi bunday talabalarni faol qo'llab-quvvatlab kelmoqda va boshqa o'quv muassasalari o'z tajribalarini qabul qilmoqdalar.

Universitet turli xil tashxislarga ega bo'lgan talabalarning hayoti va o'qishi uchun barcha sharoitlarni yaratadi. Talaba muammolarining tabiatiga qarab, universitet o'rganish va qabul qilish uchun qulay muhitni, yashash sharoitlarini, maxsus dasturlar uchun ovqatlanishni va boshqalarni taklif etadi. Bundan tashqari, Michigan universiteti yotoqxonasida nogiron talabalar to'liq hayot kechirishadi – tadbirlarda faol ishtirok etadilar, sport o'ynashadi va hatto o'zlarining sport musobaqalarini tashkil qilishadi.

Bundan tashqari, og'ir aqliy zaif bolalar "o'rgatib bo'lmaydigan" deb tan olindi, ularning integratsiyalashuviga intilish yo'q edi, chunki bunday odamlar "haqiqiy sotsializm" sharoitida bo'lmasligi kerak edi. G.Shusser maxsus ta'limning zamonaviy tendentsiyalarini belgilab, 1986 yildagi yuqorida qayd etilgan hukumat

ma'ruzasi Germaniyada maxsus ta'limning asosiy yo'nalishlarini belgilovchi asosiy hujjat bo'lganligini ta'kidlaydi: rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar va o'smirlar uchun maxsus muassasalarni yaratish bilan yanada takomillashtirish. ularning adekvat rivojlanishi uchun shart-sharoitlar; ta'lim muassasalarini ta'limning yaxlit shakllari bilan bir vaqtda kengaytirish; og'irlashtiruvchi va xavf omillarining oldini olish va og'ishlar sonini kamaytirish uchun erta aralashuvni ishlab chiqish (yangi tug'ilgan chaqaloqlar, homilador ayollar va prenatal diagnostika, shu jumladan psixologik-pedagogik diagnostika); har xil turdagi og'ishlarni tashxislashning yangi tibbiy-texnik va psixologik-pedagogik usullarini ishlab chiqish va ularni mavjudlariga kiritish.

Rossiyada ishlash imkoniyati cheklangan odamlar uchun oliy kasbiy ta'lim olishda har doim ham teng imkoniyatlarga ega emas. Shunday qilib, bugungi kunda Rossiya universitetlarida tahsil olayotgan yuz minglab talabalar orasida nogiron talabalar bor-yo'g'i mingga yaqin kishini tashkil qiladi. Ularning ko'pchiligi maktabdagi ta'lim sifati pastligi yoki oliy o'quv yurtlarida zarur yashash sharoiti va ta'lim sharoiti yo'qligi sababli oliy o'quv yurtlariga kirish imkoniga ega emas.

Shu bilan birga, nogironligi bo'lgan talabalar uchun ixtisoslashtirilgan oliy o'quv yurtlari shaklida maxsus universitet ta'limi an'anasi shakllantirilmoqda. Bular Moskva tayanch-harakat apparati nogironligi bo'lgan nogironlar internat instituti va Rossiya Ta'lim vazirligining Novosibirsk davlat texnika universitetining Ijtimoiy reabilitatsiya instituti, Rossiya Madaniyat vazirligining Davlat ixtisoslashtirilgan san'at instituti, Rossiya Federatsiyasi Madaniyat vazirligining sirtqi instituti Bu oliy o'quv yurtlari nafaqat kasb-hunar ta'limi muammolarini hal etish, balki imkoniyati cheklangan talabalarni ijtimoiy-iqtisodiy va tibbiy-psixologik himoya qilishni ham ta'minlaydi. Bundan tashqari, imkoniyati cheklangan talabalar guruhlarini alohida guruh yoki fakultet shaklida universitetning umumiy ta'lim oqimiga kiritish tajribasi mavjud.

Rossiya jahon axborot va ta'lim makoniga kirdi. Ammo bugungi kunda mamlakatda maxsus ta'lim nogironlar va hayotiy faoliyat sohasidagi umum e'tirof etilgan xalqaro standartlarga javob bermaydi. Ommaviy axborot vositalarida va

ta'lim sohasida integratsiya jarayonlarini amalga oshirish imkoniyati e'lon qilindi, ammo shu bilan birga ta'lim tizimida har qanday iqtisodiy qo'llab-quvvatlash va ijtimoiy tayyorlik yo'q. Biroq, hozirgi kunda ko'plab rus umumta'lim maktablarida rivojlanish muammolari bo'lgan bolalar o'qitilmoqda. Bu shunday quyidagi sabablarga ko'ra majburiy integratsiya deb ataladi:

- 1) ushbu mintaqada maxsus ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar guruhi uchun maxsus ta'lim muassasalarining yo'qligi;
- 2) maxsus ta'lim muassasasining bola va uning oilasi yashaydigan joydan uzoqligi;
- 3) ota-onalarning farzandlarini maxsus ta'lim muassasalariga berishni istamasligi;

Integratsiyalashgan ta'lim muammosi ko'plab tortishuvlarga sabab bo'ladi. Buning sababi shundaki, g'ayritabiiy bolalarning jamiyatga va o'quv jarayoniga qo'shilishi o'zining ijobiy va salbiy tomonlariga ega. Integratsiya jarayonlari rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalarga zamonaviy jamiyatning to'laqonli a'zosi bo'lish imkoniyatini beradi. Biroq, ommaviy maktab hali anomaliyalari bo'lgan bolalarni qabul qilishga tayyor emas. Ommaviy maktabning tayyor emasligi bir qator muammolarni anglatadi: bolalarning turli guruhlarini psixologik jihatdan birlashtirish va ularga tegishli psixologik va pedagogik yordam ko'rsatish uchun bir qator mutaxassislarning yo'qligi; mumkin emasligi-nogiron bolalarni ommaviy maktabda yashash va o'qishga tayyorlash uchun sharoitlarni tashkil etish va boshqalar.yuqorida aytilganlarning barchasiga turli xil bolalar guruhlarining ota-onalarining integratsiya jarayonlariga, ayniqsa majburiy versiyada munosabati qo'shilishi kerak. Va shunga qaramay, so'nggi yillarda Moskva, Sankt-Peterburg, Yekaterinburg va boshqa yirik shaharlarida ommaviy maktabda hissiy va motorli nogiron bolalar guruhini amaliy psixologik va pedagogik qo'llab-quvvatlash ishlari boshlandi.

Yaponiyada muntazam ravishda ishlaydigan maxsus ta'lim tizimini ro'yxatdan o'tkazish Evropaning rivojlangan mamlakatlariga qaraganda ancha kechroq amalga oshirildi. Faqat 1872 yilda qabul qilingan Farmonda boshlang'ich

maktablarda kar va ko'r bolalar uchun darslar ochish, shuningdek, aqli va jismoniy nogironligi bo'lgan bolalarni o'qitish zarurligi bildirildi

Xulosa: Yuqorida keltirilgan dunyoning rivojlangan davlatlarida ham inklyuziv ta'limni har bir mamlakat turlicha qabul qilganini ko'rishingiz mumkin. Har bir davlatning yondashuvi turlicha shu o'rinda aytmoqchi bo'lganim shuki, dunyo aholisining 10%ni imkoniyati cheklangan insonlar tashkil etadi, alohida ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun ham ta'lim sharoitlarini yaratish juda muhim axir har bir shaxs ta'lim olish huquqiga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Akoeva NB Muzey talabalarini o'qitishda innovatsion ish shakllari // Rossiya janubining madaniy hayoti. 2017 yil. 2-son (65). 125-129-betlar.
2. Бабашев, Ф. (2022). УЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ОЛИЙ ТАЪЛИМНИ ТИЗИМЛИ ИСЛОД ^ИЛИШНИНГ УСТУВОР ЙУНАЛИШЛАРИ. Архив научных исследований, 2(1).
3. Basova VM, Vericheva ON Yoshlar bilan ishlashda ijtimoiy texnologiyalar: mohiyati va tasnifi // Kostroma davlat universiteti axborotnomasi. Seriya: Pedagogika. Psixologiya. Sosiokinetika. 2012. T. 18. No 3. B. 167-171.
4. Saidova, N. (2023). PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE FORMATION OF INCLUSIVE EDUCATION. Академические исследования в современной науке, 2(26), 27-30.
5. Odeldjanovna, S. S. (2019). IMPROVEMENT OF MECHANISMS OPREPARATION OF UNIVERSITY STUDENTS FOR PEDAGOGICAL ACTIVITY. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol, 7(12).